

УКРАЇНСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

UKRAINIAN ECONOMY DURING
THE MILITARY AGGRESSION OF THE
RUSSIAN FEDERATION AND IN
POST-WAR RECOVERY PERIOD

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.02.003>

УДК 331.52

JEL: O15, J24, I28, E24, H56

В.П. АНТОНЮК, д-р екон. наук, проф., головний науковий співробітник
відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва
Інститут економіки промисловості НАН України
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна
e-mail: antonukvp@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2100-7343>

І.Ю. ПІДОРИЧЕВА, д-р екон. наук, завідувачка сектору
проблем інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості
Інститут економіки промисловості НАН України
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна
e-mail: pidoricheva@nas.gov.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4622-8997>

В.І. ЛЯШЕНКО, д-р екон. наук, проф., завідувач відділу проблем
регуляторної політики та розвитку підприємництва
Інститут економіки промисловості НАН України
вул. Марії Капніст, 2, 03057, Київ, Україна
e-mail: slaval.aenu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6302-0605>

ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ ЯК ПЕРЕШКОДА ДЛЯ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ І ПОВОЄННИХ УМОВАХ

Виявлено диспропорції регіонального ринку праці й дисбаланс між попитом на роботу силу та її пропозицією в професійно-кваліфікаційному розрізі за видами економічної діяльності в контексті загроз для структурної трансформації підприємницького сектору й відновлення економіки України в сучасних і повоєнних умовах.

Ц и т у в а н н я: Антонюк, В., Підоричева, І., Ляшенко, В. (2024). Професійно-кваліфікаційні диспропорції ринку праці як перешкода для структурної трансформації підприємницького сектору України в сучасних і повоєнних умовах. *Економіка України*. 67. 2(747). 3-31. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.02.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Ключові слова: ринок праці; робоча сила; професійна підготовка; підприємницький сектор; структурна трансформація; дисбаланс; диспропорції; загрози війни.

Складне соціально-економічне становище, у якому перебуває Україна внаслідок широкомасштабного вторгнення РФ, спонукає до дослідження руйнівних і драйверів її відновлення та реконструкції. Серед них підприємництво має зайняти провідне місце, зважаючи на його позитивний вплив на економічне зростання, інноваційні процеси і якість життя населення (Bosma, Content, Sanders et al., 2018; Galindo, Méndez, 2014; Lee, 2023). Крім воєнних викликів та їх наслідків національний підприємницький сектор стикається з проблемами структурної слабкості економіки, її неефективної спеціалізації на сировинних і низькотехнологічних виробництвах, від яких Україна потерпала в довоєнний період і які катастрофічно загострилися нині. Така ситуація вимагає впровадження системних масштабних заходів для виведення країни на принципово нову, індустріально-інноваційну, траєкторію розвитку. З огляду на це, постає нагальне запитання: чи буде в Україні достатньо кваліфікованої робочої сили для структурної трансформації підприємницького сектору і відновлення країни в умовах війни і в повоєнний період? Відбудова потребуватиме значної кількості фахівців високого рівня кваліфікації з сучасними компетенціями і сформованими цифровими навичками. Уже сьогодні очевидно, що кадровою проблемою для відновлення національної економіки та її підприємницького сектору буде однією з найскладніших унаслідок зменшення чисельності робочої сили, наявної професійно-кваліфікаційної розбалансованості вітчизняного ринку праці й значного руйнування системи професійної освіти і навчального процесу.

Отже, **мета статті** — виявити професійно-кваліфікаційні диспропорції і дисбаланси вітчизняного ринку праці в контексті загроз для структурної трансформації підприємницького сектору й відновлення економіки України в сучасних і повоєнних умовах.

У науковій літературі під диспропорціями розуміється порушення пропорцій у економіці в цілому або в її окремих секторах, тобто співвідношень у структурі й умовах економічної діяльності, які виникають унаслідок провалів держави і ринку, деформації самого економічного устрою або екзогенних чинників¹. Термін «дисбаланс» здебільшого характеризує порушення ринкової рівноваги (Шаповалов, 2016. с. 123). Відповідно, дисбаланси ринку праці виникають, коли кількість і / або якість робочої сили не відповідають вимогам ринку, існує нерівновага між попитом і пропозицією на робочу силу, що впливає на зайнятість, заробітну плату, діяльність підприємств та інші виміри ринку праці.

Проблеми професійно-кваліфікаційних диспропорцій вітчизняного ринку праці й дисбалансів у кадровому забезпеченні підприємств України

---

¹ *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-24376> (дата звернення: 04.11.2023).

існують, досліджуються і обговорюються вже давно. Так, А.М. Колот з колегами (Колот, Герасименко, Шевченко, 2023) досліджують природу «кваліфікаційних розривів» і «кваліфікаційних ям», а також їх вплив на макроекономічну динаміку. Особливості структурно-динамічних характеристик ринку праці промислового регіону, професійно-галузевої структури зайнятого і безробітного населення аналізують В.В. Близнюк і Я.І. Юрик (Близнюк, Юрик, 2019). Авторами виявлено диспропорційність професійної освіти і попиту на кваліфіковану робочу силу, яка призвела до перекосів у кількісно-якісній структурі ринку праці й посилення невідповідності рівня кваліфікації потребам роботодавців. І.В. Аксьоною (Аксьонова, 2021) досліджено структурні зміни на ринку праці й посилення диспропорцій в умовах глобалізації, демографічної кризи, реформування системи вищої освіти і поширення процесів цифровізації, що дозволило їй дійти висновку про формування нової, заснованої на мережево-цифрових технологіях, моделі ринку праці. Проблема дисбалансів кадрового забезпечення ринку праці присвячено аналітичну записку², у якій наголошено, зокрема, на таких проявах дисбалансу, як: невідповідність напрямів підготовки і кількості випускників потребам ринку праці, що призводить до високого рівня безробіття серед осіб з вищою освітою і до працевлаштування не за фахом; недосконалість структури й якості підготовки кадрів у закладах вищої освіти (ЗВО), що обумовлює необхідність перекваліфікації; невідповідність наявних у претендентів навичок потребам бізнесу.

В умовах війни професійно-кваліфікаційні диспропорції суттєво посилюються внаслідок воєнних дій і ракетно-дронових атак, окупації територій, внутрішньої та зовнішньої міграції. Проблеми розбалансованості ринку праці й наслідки поглиблення дисбалансів трудової сфери України під впливом воєнних дій аналізували фахівці Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту економіки та прогнозування НАН України (Близнюк, Яценко, 2023), Інституту економіки промисловості НАН України (Новікова, Шамілева, Хандій, 2023), Інституту регіональних досліджень НАН України (Васильців, Левицька, Рудковський, 2022), Центру Разумкова³.

Відаючи належне науковому доробку українських науковців, слід зазначити, що актуальність більш глибокого й системного аналізу основних проявів дисбалансу і професійно-кваліфікаційних диспропорцій вітчизняного ринку праці в умовах війни залишається високою, особливо в контексті їх впливів на можливості післявоєнного відновлення української економіки.

² Яценко, Л. (2020). Проблеми неузгодженості вищої освіти та ринку праці в Україні. Аналітична записка. Серія «Соціальна політика». № 14. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-02/analit-yatsenko-social-policy-14-2020.pdf>

³ Пищуліна, О., Маркевич, К. (2022). Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Аналітична записка. Київ, Центр Разумкова. 21 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>

ДИСПРОПОРЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ У 2019—2021 рр.

Ще до війни, у 2020—2021 рр., на ринку праці України спостерігалися диспропорції, які негативно позначалися на діяльності підприємницького сектору, стримували можливості структурної трансформації та індустріального розвитку, що має важливе значення для розбудови індустріально-інноваційної моделі економіки. Наявні диспропорції проявлялися в такому.

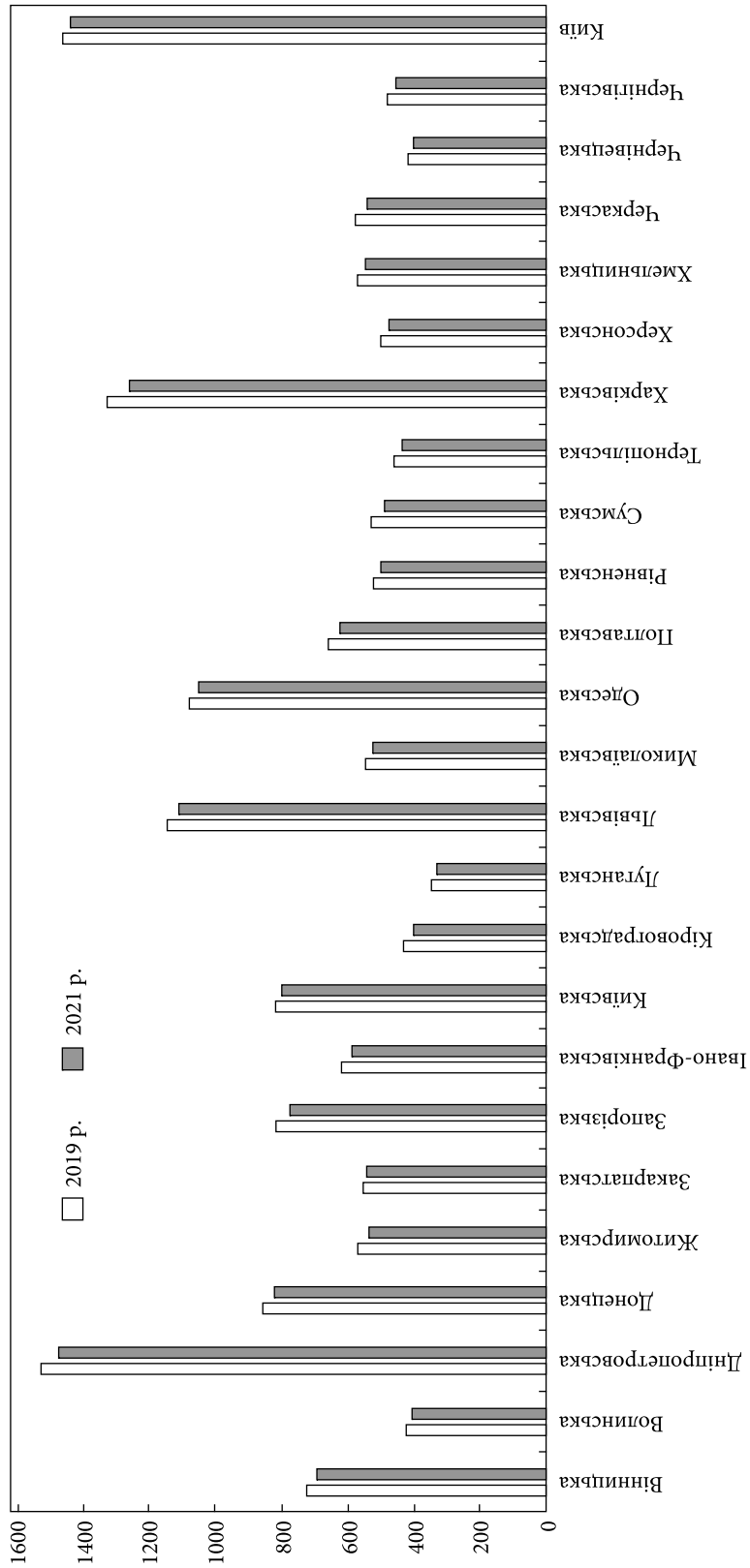
І. Суттєві відмінності на регіональному рівні в кількості робочої сили (РС) і динаміці її чисельності, підготовці кваліфікованих кадрів і можливостях зайнятості. Розглянемо їх докладніше.

1. Варіювання чисельності РС та її динаміки в регіонах⁴. Розбіжність у чисельності робочої сили сягала більш як чотири рази — від 350 тис. осіб у Луганській області до 1500 тис. у Дніпропетровській області (рис. 1), що було обумовлено низкою чинників: історичними особливостями формування поселенської мережі територій, економічним потенціалом регіонів, розвитком промисловості та ін. Розбіжність у динаміці робочої сили сягала двох разів. У 2019—2021 рр. відбулося зменшення чисельності РС у більшості регіонів (на 3—5 %), однак у шести регіонах вона була у два рази більшою (на 6—7 %). Найбільше зменшення робочої сили мало місце в Сумській області — на 7,2 %⁵. Отже, усі регіони втрачають свій трудовий потенціал, однак непропорційно. Регіони з більшими втратами (Сумська, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Черкаська і Чернігівська області) мали вищі ризики для регіональної економіки в плані забезпечення якісною робочою силою необхідної кваліфікації. Зменшення РС регіонів обумовлено як демографічними процесами, так і низьким рівнем економічної активності населення (ЕАН): у 2021 р. серед осіб віком 15—70 років участь у РС у середньому складала 61,8 %, однак у 14 регіонах вона була ще нижчою; найменший же рівень спостерігався у Волинській області — 55,5 %. Порівняно з попередніми роками рівень ЕАН у більшості регіонів знизився: наприклад, у Дніпропетровській області він становив у 2019 р. 56,9 %, а у 2021 р. — 55,8 %, у Харківській області — відповідно, 58,2 і 56,2 %.

2. Диференціація освітнього рівня РС за регіонами. Різниця за рівнем освіти і професійної підготовки робочої сили за регіонами сягала майже два рази, при цьому в цілому по Україні він був досить високим: 54,6 % ЕАН мали повну, базову і неповну вищу освіту, ще 26,6 % — професійно-технічну. Найвищий рівень професійної підготовки зафіксовано в Києві,

⁴ Тут і далі дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і Севастополя, а також без частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей.

⁵ Робоча сила України 2021. Стат. зб. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_RS_2021.pdf

Рис. 1. Чисельність робочої сили регіонів України у 2019 і 2021 рр., тис. осіб
 Джерело: побудовано авторами за: Робоча сила України 2021. Стат. зб. Київ, Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_RS_2021.pdf; Робоча сила України 2019. Стат. зб. Київ, Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_r_s_2019.pdf

Дніпропетровській і Харківській областях (більш як 85 % фахівців мали вищу і професійно-технічну освіту), а найнижчий — у Закарпатській (45 %) і Чернівецькій (менш як 60 %) областях (табл. 1). Позитивним було те, що рівень професійної підготовки в більшості регіонів зростає. Диспропорції у рівні кваліфікації робочої сили значною мірою обумовлюють і значні регіональні розбіжності в рівнях продуктивності праці, яка також залежить від галузевої структури економіки і ступеня її технологічності. Однак усі ці чинники є взаємопов'язаними. Так, за нашими розрахунками, у 2020 р. виробництво валового регіонального продукту (ВРП) на одного зайнятого складало: у Полтавській області — 322,6 тис. грн; у Дніпропетровській — 290,3 тис. грн, тоді як у Закарпатській — 125,7 тис. грн, а у Чернівецькій — 116,6 тис. грн.

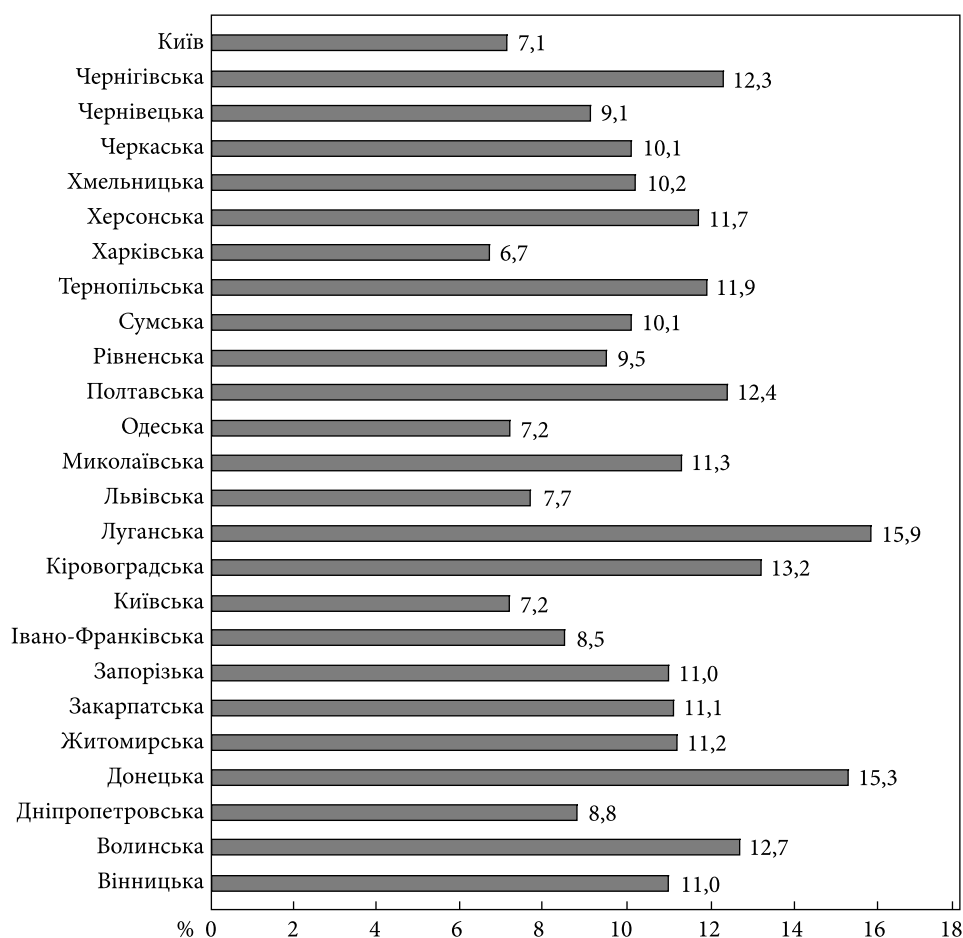
3. Регіональні диспропорції у можливостях зайнятості. У досліджуваному періоді в регіонах мали місце значні диспропорції у можливостях зайнятості, про що свідчить рівень безробіття, який у 2021 р. різнився за регіонами більш як у два рази (рис. 2): від 6,7 % у Харківській області до більш як 15 % у Донецькій і Луганській областях, на стан ринку праці яких суттєво впливало збройне протистояння з РФ, яке тривало на їх території з 2014 р. Ще значніша диференціація, хоча й на дещо

Таблиця 1. Освітні параметри регіональної робочої сили у 2019 і 2021 рр., %

Окремі області України і Київ	Частка РС з повною, базовою і неповною вищою освітою		Частка РС з професійно-технічною освітою	
	2019	2021	2019	2021
Україна в цілому	53,6	54,6	26,5	26,6
<i>Області з вищим рівнем освіти і професійної підготовки РС</i>				
Дніпропетровська	60,5	62,5	24,3	22,2
Донецька	55,0	55,1	33,6	32,4
Полтавська	56,0	56,3	30,2	31,5
Харківська	57,5	59,3	25,9	24,0
Черкаська	57,2	55,2	23,7	27,0
Київ	77,5	78,3	9,6	10,2
<i>Області з нижчим рівнем освіти і професійної підготовки РС</i>				
Закарпатська	30,4	31,7	13,4	13,0
Рівненська	44,5	42,8	25,9	30,9
Волинська	45,3	52,0	28,2	24,5
Івано-Франківська	46,9	45,5	22,5	26,1

Джерело: складено авторами за: Робоча сила України 2021. Стат. зб. Київ, Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_RS_2021.pdf; Робоча сила України 2019. Стат. зб. Київ, Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_r_s_2019.pdf

Рис. 2. Рівень безробіття в регіонах України у 2021 р., %
Джерело: складено авторами за: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості за січень — грудень 2021 року. *Державний центр зайнятості.* URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення: 29.09.2023).

нижчому рівні, спостерігалася й у 2019 р.: у Харківській області — 5 % безробітних у складі робочої сили, Донецькій і Луганській областях — відповідно, 13,6 % і 13,7 %⁶.

Про істотний дисбаланс на регіональних ринках праці говорить показник кількості безробітних на одну вакансію. Якщо у 2021 р. в Києві він становив одну особу на одну вакансію, у Дніпропетровській області — п'ять осіб, то у Вінницькій області — 31 особу, Запорізькій і Луганській областях — по 25 осіб, Херсонській і Черкаській областях — по 24 особи⁷.

⁶ Робоча сила України 2019. Стат. зб. Київ, Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_r_s_2019.pdf

⁷ Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості за січень — грудень 2021 року. *Державний центр зайнятості.* URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення: 29.09.2023).

Слід зауважити, що відмінність регіональних ринків праці значною мірою обумовлена спеціалізацією регіонів, відповідною потребою в робочій силі й динамікою провідних видів економічної діяльності.

II. Дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією у професійно-кваліфікаційному розрізі. За високого рівня безробіття і труднощів з працевлаштуванням за багатьма спеціальностями існувала розбалансованість кадрового забезпечення багатьох сфер економічної діяльності, на що вказують фахівці ринку праці. Можна виокремити такі основні види професійно-кваліфікаційних дисбалансів ринку праці України:

- незбалансованість діяльності й цілей системи професійної освіти і підприємницького сектору;
- диспропорції між надмірною кількістю фахівців з вищою освітою і нестачею кваліфікованих працівників робітничих професій;
- диспропорції між кількістю працівників з технічними і нетехнічними спеціальностями. Надлишок спеціалістів економічного і правового профілю, дефіцит фахівців інженерно-технічного профілю;
- значний дефіцит кадрів для соціальної сфери, найбільше — лікарів і педагогів;
- вікові диспропорції кадрового складу підприємств.

Незбалансованість діяльності й цілей системи професійної підготовки (професійної, професійно-технічної освіти, фахової передвищої освіти і вищої освіти) і підприємницького сектору в кадровому забезпеченні економіки України породжує низку диспропорцій у професійно-кваліфікаційній структурі забезпечення економіки робочою силою і обумовлена таким причинами:

- заклади вищої і передвищої освіти не стали повноцінними суб'єктами системи відносин «освіта — виробництво». У своїй діяльності вони орієнтуються передусім на майбутніх споживачів своїх послуг — попит населення на ті чи інші спеціальності. В умовах неефективної профорієнтаційної роботи структура попиту населення на професійну підготовку не збігається із структурою потреби ринку праці у кваліфікованих кадрах;
- існують проблеми з комунікацією на рівні всіх структур системи професійної освіти і суб'єктів ринку праці. За відсутності регулярних і стійких ділових зв'язків з бізнес-організаціями заклади вищої і передвищої освіти не є об'єктами цінності для підприємств реального сектору економіки. Отже, у вирішенні кадрових питань бізнес звертається переважно до посередників на ринку праці — кадрових агентств, Державної служби зайнятості (ДСЗ), а не до закладів професійної освіти як безпосередніх виробників кваліфікованої робочої сили;
- має місце відстороненість більшості підприємств від процесу формування кваліфікованої робочої сили. Нині бізнес через публічно-приватне партнерство ширше долучається до участі в поліпшенні професій-

ної освіти⁸. Однак ним охоплена невелика кількість організацій, тому низький рівень участі й слабка вмотивованість бізнесу у формуванні й впровадженні освітніх програм, освітніх професійних стандартів, участі в програмах дуальної освіти і практичноорієнтованого навчання, модернізації навчальної бази закладів професійної освіти залишаються домінуючими. Метою діяльності підприємницького сектору є мінімізація витрат і максимізація доходів. Оскільки підготовка кадрів пов'язана з витратами, то в більшості вітчизняних підприємств переважає бажання отримувати готового фахівця, не вкладаючи в його підготовку значних ресурсів;

- відсутність ефективної державної політики щодо створення дієвої системи стимулювання зацікавленості бізнесу, насамперед підприємств промисловості, де кадрові диспропорції є найбільш гострими, до участі в процесі підготовки кадрів з сучасними компетенціями.

Це породжує значну професійно-кваліфікаційну незбалансованість попиту і пропозиції за професійними групами і видами економічної діяльності, що демонструють дані табл. 2. Так, чим вищою є професійна група, тим більше безробітних на одну наявну вакансію: якщо серед законодавців, керівників і менеджерів їх було 3,5 особи, то в групі кваліфікованих робітників з інструментом — лише 1,1 особи, тобто практично повна відповідність між попитом і пропозицією.

На ринку праці спостерігався значний надлишок фахівців з вищою освітою, які претендували на управлінські посади, тоді як за багатьма спеціальностями не вистачало кваліфікованих робітників. У промисловості вже давно має місце високий дефіцит інженерно-технічних кадрів. Напередодні повномасштабної війни великим підприємствам сфери енергетики, металургії, машинобудування, оборонної, хімічної промисловості, а також будівельної галузі не вистачало молодих кваліфікованих фахівців технічних спеціальностей, що стримувало їх розвиток і технічну модернізацію. Це було серйозною проблемою, наприклад, для АТ «Українські енергетичні машини», суднобудівного об'єднання Smart Maritime Group, підприємств державного машинобудівного концерну «Укроборонпром»⁹.

Проблема професійно-кваліфікаційної забезпеченості промисловості інженерно-технічними кадрами поглиблювалася через згорання професійно-технічної освіти, зменшення обсягів підготовки технічних фахівців у закладах вищої освіти і недостатню відповідність якості професійного на-

⁸ 28 профтехів навчатимуться розвивати бізнес-партнерства за 6 будівельними напрямками — стартувала третя фаза проекту EDUP. *Міністерство освіти і науки України*. 2023. 25 жов. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/28-proftehiv-navchatimutsya-rozvivati-biznes-partnerstva-za-6-budivelnimi-napryamami-startovala-tretya-faza-proyektu-edup> (дата звернення: 09.02.2024).

⁹ Бойко І. Великі промислові підприємства скаржаться на дефіцит молодих кваліфікованих кадрів. *УНІАН*. 2021. 01 жов. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/veliki-promislovi-pidpriyemstva-skarzhatsya-na-deficit-molodih-kvalifikovanih-kadriv-novini-ukrajina-11563432.html> (дата звернення: 18.09.2023).

вчання сучасним вимогам виробництва. Так, Голова правління підприємства «Рівнеазот» М. Заблуда у цьому контексті зазначав, що без популяризації технічної освіти серед населення, моніторингу працевлаштування випускників і регулярного оновлення навчальних програм відповідно до нових потреб бізнесу вже в найближчі п'ять років держава втратить актив-

Таблиця 2. Кількість вакансій і зареєстрованих безробітних у професійному розрізі за окремими професійними групами і професіями у 2021 р.

Назва професії	Код професії	Кількість вакансій, од.	Кількість осіб із статусом безробітного, осіб	Безробітні / кількість вакансій
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери		45 110	159 619	3,54
Менеджер у роздрібній торгівлі непродовольчими товарами	1 453,2	340	1 730	5,09
Менеджер з надання кредитів	1 463	176	1 591	9,04
Професіонали		71 995	117 496	1,63
Інженер, інженер-конструктор	2 149,2	3 303	4 462	1,35
Інженер з охорони праці	2 149,2	1 681	1 595	0,95
Лікар (інфекціоніст, невропатолог, педіатр)	2 221,2	692	201	0,29
Лікар загальної практики — сімейний лікар	2 221,2	966	140	0,14
Провізор	2 224,2	1 445	729	0,50
Вчитель закладу загальної середньої освіти	2 320	7 071	6 807	0,96
Юрист	2 421,2	1 138	3 261	2,86
Економіст	2 441,2	2 733	6 928	2,53
Кваліфіковані робітники з інструментом		97 636	108 631	1,11
Електромонтер з ремонту й обслуговування електроустаткування	7 241	5 346	3 022	0,56
Слюсар з контрольно-вимірювальних приладів і автоматики (електромеханік)	7 241	778	607	0,78
Пекар	7 412	2 462	3 351	1,36
Швачка	7 436	7 509	7 032	0,93

Джерело: розраховано і складено авторами за: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості за січень — грудень 2021 року. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 29.09.2023).

ну молодь, упаде рівень кваліфікації працівників, що спричинить неможливість залучення до України високотехнологічних виробництв¹⁰.

Посилювалися вікові диспропорції у кадровому складі організацій. Неможливість залучити молодих фахівців компенсувалася найманням пенсіонерів, тому середній вік працівників підприємств перевищує 40 років, а значну (більше 50 %) частку персоналу на багатьох промислових підприємствах становлять саме пенсіонери. Це також посилювало диспропорції між наявним кваліфікаційним рівнем персоналу і потребами технологічної модернізації, оскільки працівники пенсійного віку, навіть високого рівня кваліфікації, володіють професійною підготовкою, яка відповідає переважно III або IV технологічним укладам економіки.

Професійно-кваліфікаційних деформацій також зазнала соціальна сфера. За в цілому високого обсягу підготовки лікарів і вчителів у ЗВО спостерігався їх значний дефіцит: за даними Державної служби зайнятості, кількість вакансій на лікарські посади коливалася в межах трьох — семи місць на одного претендента. Не вистачало вчителів для загальної середньої освіти, при цьому більше всього вільних вакансій було в сільській місцевості. До такої ситуації призвели в першу чергу незадовільні умови праці (насамперед низька заробітна плата) і організаційні чинники (наприклад, малокомплектність шкіл або недостатня технічна облаштованість закладів охорони здоров'я). Ці диспропорції позначаються на стані здоров'я населення і якості шкільної освіти, що має безпосереднє значення для становлення висококваліфікованої робочої сили, спроможної до інноваційної діяльності.

III. Диспропорції у формуванні цифрових навичок працівників підприємств за видами економічної діяльності. Україна ухвалила Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства¹¹, прагне до широкого впровадження цифрових технологій, продуктів і послуг у секторах промисловості, сферах життєдіяльності суспільства й бізнесу для підвищення їх ефективності, конкурентоспроможності й розвитку, зростання обсягів виробництва високотехнологічної продукції. В умовах розгортання у світі Індустрії 4.0 і 5.0, а також поширення цифровізації саме формуванню цифрових навичок серед широких верств населення приділяється значна увага в Європейському Союзі, на що має зважати і Україна. Пандемія COVID-19 значно прискорила цифрову трансформацію в ЄС і поставила перед європейськими громадянами нові кар'єрні виклики, пов'язані з необхідністю перенавчатись і вдосконалювати навички, щоб адаптуватися до змін на ринку праці. У відповідь на поглиблення цифрової трансформації суспільства і економіки, яка впливає на повсякденне життя людей і вимагає ви-

¹⁰ Там само.

¹¹ Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 67-р від 17.01.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

Таблиця 3. Динаміка частки підприємств, які навчали своїх фахівців цифрових навичок, за видами економічної діяльності у 2018—2020 рр., %

Види економічної діяльності	Частка підприємств, що проводили навчання у сфері ІКТ, у загальній кількості підприємств					
	для фахівців у сфері ІКТ			для інших працівників		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Усі підприємства	3,7	3,8	4,5	4,1	4,3	4,4
Переробна промисловість	4,0	3,9	4,0	4,6	4,5	4,1
харчова	3,9	3,8	3,1	4,8	4,2	3,8
хімічна	5,2	4,0	7,1	4,3	4,0	4,4
фармацевтична	16,2	20,0	17,9	11,1	18,3	19,7
машинобудівна	4,2	4,3	4,8	5,0	4,9	4,3
Будівництво	1,3	1,4	2,3	2,2	2,3	3,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3,8	4,0	5,3	4,7	5,0	4,7
Транспорт, складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність	2,9	3,0	4,2	3,0	3,5	6,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,1	1,5	2,0	2,7	2,8	1,9
Інформація і телекомунікації	13,5	14,3	17,2	8,2	8,8	9,4
Операції з нерухомим майном	1,9	1,8	2,9	2,5	2,5	3,5
Професійна, наукова і технічна діяльність	4,8	6,0	6,7	5,3	5,8	8,5
Діяльність у сфері адміністративного й допоміжного обслуговування	1,9	2,1	1,8	2,7	3,0	1,6

Джерело: складено авторами за: Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах: електронна торгівля, аналіз «великих даних», фахівці та навички у сфері ІКТ, використання 3d-друку. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.09.2023).

цих рівнів цифрової грамотності, у вересні 2020 р. в ЄС було схвалено другий План дій щодо цифрової освіти (Digital Education Action Plan) на 2021—2027 рр.¹², спрямований на успішне подолання негативних проявів викликів цифрової доби і реалізацію можливостей, які вона надає. У ньому визначено спільне бачення країн — членів ЄС щодо високоякісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі й підтримки адаптації

¹² Digital Education Action Plan (2021-2027). *European Commission*. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> (дата звернення: 11.09.2023).

освіти і національних систем навчання до епохи цифрових технологій. У контексті євроінтеграції Україна також має приєднатися до цих процесів.

Формування необхідних цифрових навичок у працівників має здійснюватися не лише в системі загальної та професійної освіти, але й безпосередньо на підприємствах шляхом організації навчання персоналу у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. В Україні це важливо з огляду на те, що більша частина робочої сили здобувала кваліфікацію у 1990—2000-ті роки, коли цифрові технології у виробництві не використовувались або ще не набули значного поширення. Однак поки що за багатьма видами економічної діяльності (ВЕД) до формування цифрових навичок залучалася невелика частка підприємств. Так, за даними табл. 3, у більшості ВЕД частка підприємств, які проводили навчання у сфері ІКТ, була незначною (3—5 %). Причому за три роки вона мало змінювалася, спостерігалось лише незначне зростання, а в окремих галузях навіть скорочення (наприклад, у харчовій промисловості). Тільки фармацевтична галузь і сфера інформації та телекомунікацій приділяли набагато більше уваги опануванню цифрових навичок персоналом. Частка їх підприємств, які проводили навчання у сфері ІКТ, була у чотири — п'ять разів вищою, ніж у середньому за всіма ВЕД. Це зумовлено тим, що такі види економічної діяльності реагують на цифрові трансформації швидше, аби залишатися конкурентоспроможними, а тому вимагають від персоналу більш розвинутих цифрових навичок порівняно з іншими галузями.

Отже, напередодні повномасштабної війни ринок праці України мав значні професійно-кваліфікаційні диспропорції і дисбаланси, які існували на рівні регіонів, видів економічної діяльності й окремих підприємств. Вони були наслідками багатьох причин, зокрема, недосконалої системи взаємодії між бізнесом, суб'єктами ринку праці й закладами професійної освіти; неефективної державної політики щодо кадрового забезпечення економіки. Це позначалося на темпах економічного зростання і модернізаційних процесах. Війна, що триває з лютого 2022 р., загострила довоєнні диспропорції і дисбаланси ринку праці, призвела до втрати значної частки людського капіталу.

ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ ДИСПРОПОРЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Розв'язана РФ повномасштабна війна проти України супроводжується величезними втратами робочої сили, а отже, зрушеннями на ринку праці. Це відбувається внаслідок зростання смертності від бойових дій, ракетно-дронових атак і масової міграції. Моніторингова місія ООН з прав людини опублікувала звіт, у якому констатується, що з 24 лютого 2022 р. по 1 серпня 2023 р. в Україні зафіксовано 9369 випадків загибелі й 16 646 випадків поранень цивільних людей через воєнну агресію Ро-

сії¹³. В ООН наголошують, що реальна кількість загиблих є значно більшою, оскільки відсутні дані з окупованих територій країни. Також мають місце значні втрати військових, які на кінець 2022 р. становили, за оцінками Офісу Президента України, до 13 тис. осіб¹⁴, при цьому кількість поранених зазвичай є в три-чотири рази більшою. Значну частку фізичних втрат населення складають особи працездатного віку, що зменшує чисельність кваліфікованої робочої сили, втрати якої збільшуватимуться аж до закінчення війни.

Також масштабними є міграційні процеси. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на 23 січня 2023 р. в Україні налічувалося приблизно 5,4 млн переселенців, більшість з яких перемістилася до центральних і західних регіонів України. Близько 4,9 млн осіб зареєструвалися для отримання тимчасового прихистку в Європі¹⁵. Однак, за розрахунками експертів, станом на кінець червня 2023 р. за кордоном через війну перебували 5,6—6,7 млн українців, що стало наслідком ударів по енергосистемі країни взимку 2022—2023 рр., посилення ракетних атак у травні на міста України, а також підриву Каховської ГЕС на початку червня минулого року¹⁶. Близько 70 % з них — це особи працездатного віку, тому на поточний момент Україна втратила більш як 3 млн робочої сили, яка успішно адаптується до європейських ринків праці. Наразі не можна передбачити достеменно, скільки вимушених мігрантів повернеться до України після завершення війни. Експерти вважають, що втрати через міграцію можуть становити 30—50 % від їх загальної чисельності. Найгіршим є те, що виїхало багато дітей і молоді підліткового віку, яка є потенційною робочою силою на середньо- і довгострокову перспективу. Значним є ризик їх неповернення в разі тривалого перебування за кордоном, отримання європейських дипломів і працевлаштування.

Унаслідок війни Україна зазнала великих матеріальних збитків у вигляді знищеної виробничої та соціальної інфраструктури. Воєнні дії охопили промислово найбільш розвинуті регіони, де було розміщено багато виробництв і зайнято близько 10 млн працівників, призвели до знищення і пошкодження великої кількості підприємств, які припинили або скоротили свою діяльність. Чимало з них було релоковано до ін-

---

¹³ Україна: втрати серед цивільних осіб. United Nations human Rights. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-07/Ukraine%20-%20civilian%20casualty%20update%20as%20of%2030%20July%202023%20UKR.pdf>

¹⁴ В Офісі Президента назвали втрати української армії за час війни. *Укрінформ*. 2022. 01 груд. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3626005-v-ofisi-prezidenta-nazvali-vtrati-ukrainskoi-armii-za-cas-vijni.html> (дата звернення: 23.08.2023).

¹⁵ Key Figures: Mobility within and from Ukraine, 2020-2023. *Migration Data Portal*. URL: <https://www.migrationdataportal.org/resource/key-figures-mobility-within-and-from-ukraine-2020-2023> (дата звернення: 05.10.2023).

¹⁶ Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. *Центр економічної стратегії*. 2023. 29 сер. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 11.09.2023).

ших регіонів і країн. Так, за спільною оцінкою ООН, Світового банку, Європейської комісії і Уряду України, за рік війни (з лютого 2022 р. по лютий 2023 р.) загальна сума прямих збитків і втрат, завданих країні, сягнула 423,8 млрд дол. Найбільше постраждали торговельні й промислові підприємства (96,7 млрд дол.), житловий сектор (67,6 млрд дол.), транспортна інфраструктура (67,3 млрд дол.), сільське господарство (40,2 млрд дол.), енергетика і видобування (37,8 млрд дол.)¹⁷. Серед регіонів найбільших збитків і втрат зазнали прифронтові промислові території — Донецька (78,3 млрд дол.), Харківська (62,3 млрд дол.), Луганська (36,0 млрд дол.) і Запорізька (25,4 млрд дол.) області. Потреби на відбудову цих регіонів сягають 188,2 млрд дол.¹⁸

За даними МОН України, станом на січень 2023 р. було зруйновано 22 і пошкоджено 124 заклади професійної і професійно-технічної освіти, найбільше — у Донецькій (29), Харківській (18), Дніпропетровській (13), Луганській (12) і Миколаївській (11) областях, що посилює регіональні диспропорції у підготовці кваліфікованих працівників. Частково пошкоджено 91 заклад вищої освіти і чотири зруйновано¹⁹, що спричиняє зменшення підготовки кваліфікованих кадрів. Так, у Донецькій області за рік війни пошкоджено 720 закладів освіти, з них 317 шкіл були повністю або частково зруйновані. Не підлягають відновленню 31 школа, 10 закладів позашкільної освіти, вісім закладів вищої освіти і чотири заклади професійно-технічної освіти. На Донецьку область припадає майже половина всіх зруйнованих і пошкоджених шкіл²⁰. Оскільки воєнні дії і руйнування закладів освіти тривають, наведені показники суттєво змінюватимуться.

Усі ці наслідки війни (руйнування, втрати, згорання виробництва, релокація підприємств і закладів освіти) призвели до скорочення зайнятості у 2022 р. відносно 2021 р.: загалом по економіці — на 16 %, у переробній промисловості — на 17,8 %, будівництві — на 25,3 %²¹. Це посилює професійно-кваліфікаційні диспропорції ринку праці й кадрового забезпечення підприємницького сектору економіки регіонів.

¹⁷ Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. March 2023. Washington, DC. 142 p., P. 21-22. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

¹⁸ Там само. Р. 22.

¹⁹ Огляд поточного стану сфери освіти і науки України в умовах російської агресії (станом на січень 2023 року). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://drive.google.com/file/d/19UxynvPVEXMVfwoUJcuxNirP1UWiXgSX/view>

²⁰ Зруйнована Донеччина: втрати за рік війни в цифрах. СУСПІЛЬНІ НОВИНИ. 2023. 24 лют. URL: <https://suspilne.media/388295-zrujnovana-doneccina-vtrati-zarik-vijni-v-cifrah/> (дата звернення: 11.09.2023).

²¹ Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010—2022 роках. Стат. інформація. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

По-перше, суттєві регіональні переміщення населення в цілому і робочої сили зокрема внаслідок внутрішньої і зовнішньої міграції спричинили значні диспропорції у кадровому забезпеченні на регіональних ринках праці. У центральних і західних регіонах України, куди перемістилася найбільша кількість утікачів від війни, посилився дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили на локальних ринках праці, зросло безробіття, підвищилось економічне навантаження на працюючих і на всі соціальні служби, що викликає певне напруження в суспільстві. Водночас ці регіони поповнилися висококваліфікованою робочою силою, яка нині хоч і має труднощі з працевлаштуванням, однак у майбутньому повоєнному періоді буде чинником розвитку нових видів бізнесу й економіки цих регіонів.

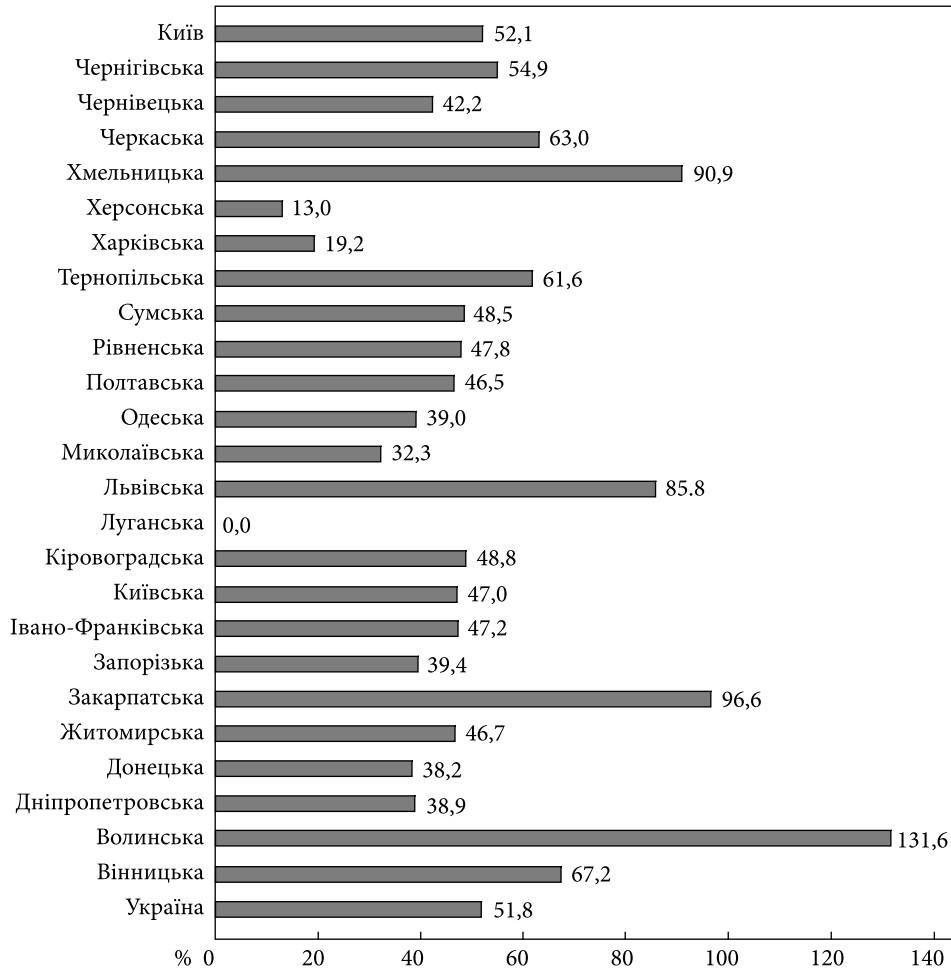
Східні й південні регіони, які знаходяться в зоні бойових дій або наближені до неї, активно втрачають населення і робочу силу. Обсяги цих втрат поки що неможливо оцінити, однак зрозуміло, що вони дуже великі, а для Донецької і Луганської областей, імовірно, катастрофічні. Також у цих регіонах найбільше постраждала система професійної освіти, що створює проблеми з підготовкою нової робочої сили. Дефіцит кваліфікованих кадрів буде вагомою перешкодою для повоєнного відновлення і структурної трансформації економіки регіонів.

По-друге, згідно з інформацією Державної служби зайнятості, посилився дисбаланс між попитом на робочу силу (наявністю вакансій) та її пропозицією (чисельністю осіб, що зверталися до ДСЗ), можливостями працевлаштування і професійного навчання як на вітчизняному ринку праці (табл. 4), так ще більшою мірою і на регіональних ринках праці. Якщо кількість вакансій, які Державна служба зайнятості пропонувала у 2022 р., зменшилася порівняно з попереднім роком майже на половину, то,

Таблиця 4. Динаміка основних показників, що характеризують ситуацію на ринку праці України, у 2021—2023 рр.

Показники	2021	2022	2022 до 2021, %	Січень — серпень 2023
Кількість вакансій на кінець періоду, тис. од.	705,8	396,3	56,2	226,8
Кількість осіб, які мали статус безробітного, тис. осіб	1191,0	867,6	72,8	394,6
Працевлаштовані, тис. осіб	404,8	248,8	61,5	103,6
% до тих, хто перебували на обліку	34,0	28,7	–	26,2
Проходили профнавчання	88,3	46,6	52,8	20,2
% до тих, хто перебували на обліку	7,4	5,4	–	5,1

Джерело: розраховано і складено авторами за: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — грудень 2022 року; Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — серпень 2023 року. *Державний центр зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 05.10.2023).

Рис. 3. Зміна кількості вакансій у регіонах у 2022 р. порівняно з 2021 р., %
Джерело: побудовано авторами за: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — грудень 2022 року. *Державна служба зайнятості.* URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення: 05.10.2023).

незважаючи на масову міграцію за кордон, кількість осіб, які зверталися за допомогою в працевлаштуванні, скоротилася не надто суттєво — лише на 27 %. І це на фоні згортання можливостей для працевлаштування (з 34 % у 2021 р. до 28,7 % у 2022 р.) і професійного навчання (відповідно, 7,4 і 5,4 %). Така сама тенденція зберігалась і у першій половині 2023 р.: кількість вакансій була майже у два рази меншою від чисельності безробітних, ще більшою мірою знизилася частка працевлаштованих і тих, хто проходили професійне навчання.

По-третє, наявність суттєвих диспропорцій у можливостях зайнятості на регіональних ринках праці. Кількість вакансій зменшилася в усіх регіонах (крім Волинської області), однак динаміка значно відрізняється залежно від наближеності до зони бойових дій (рис. 3). Найгіршою є ситуація в

Луганській області, де їх узагалі не стало; у Харківській області їх кількість зменшилася на 80 %, у Херсонській — на 87 %. Найкращою є ситуація в західних регіонах — Волинській, Закарпатській, Львівській, Хмельницькій областях, де відбулося незначне скорочення пропозиції робочих місць. Отже, ринок праці в цих регіонах меншою мірою постраждав від війни, а релокація на ці території підприємств збільшила потребу в робочій силі.

Також у регіонах унаслідок війни склалися значні диспропорції у можливостях працевлаштування і професійного навчання для осіб, які звертаються за послугами до ДЦЗ, що ілюструють приклади окремих регіонів (табл. 5). Різниця в цих можливостях становить три і більше разів. У відносно кращій ситуації перебувають центральні й західні регіони, де кількість працевлаштованих знизилася відносно 2021 р. приблизно на 30 %, а тих безробітних, які проходили професійне навчання, — на 20—30 %. Східні й південні регіони, а також Харківська область мали значно гірші можливості для зайнятості й профнавчання — кількість працевлаштованих скоротилася на 50—70 %, а професійне навчання пройшли в чотири рази менше осіб.

По-четверте, у 2022 р. унаслідок руйнувань і згорання підприємницької діяльності скоротилася кількість вакантних робочих місць практично в усіх видах економічної діяльності, однак нерівномірно: по економіці в цілому — на 56,2 % порівняно з попереднім роком, у переробній промисловості — на 59,5 %. Найбільше скорочення мало місце в таких сферах, як: будівництво — 41,1 %; тимчасове розміщування й організація

Таблиця 5. Динаміка показників регіональних ринків праці у 2022 р. по відношенню до 2021 р. на прикладі окремих регіонів, %

Області	Зміна чисельності осіб, що були на обліку в ДЦЗ	Зміна чисельності осіб, що були працевлаштовані	Зміна чисельності осіб, що проходили профнавчання
<i>Області з кращою ситуацією на регіональному ринку праці</i>			
Волинська	71	70	82
Дніпропетровська	84	74	66
Київська	92	77	65
Полтавська	76	71	80
<i>Області з гіршою ситуацією на регіональному ринку праці</i>			
Донецька	52	33	25
Миколаївська	80	52	26
Харківська	63	36	27
Херсонська	45	70	34

Джерело: розраховано і складено авторами за: Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — грудень 2022 року. *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 05.10.2023).

харчування — 42,9 %; інформація та телекомунікації — 46,5 %. Меншою мірою воно зачепило соціальну сферу: в галузі охорони здоров'я і надання соціальної допомоги скорочення дорівнювало 64,8 %, освіти — 61,1 %²².

У 2023 р. економічна діяльність поступово відновлювалася, отже, зростала і кількість вакансій. За даними Державної служби зайнятості, за вісім місяців 2023 р. загальна кількість вакансій складала 227,8 тис. осіб, або 77,2 % від показника 2022 р., а у Львівській і Донецькій областях число вакансій перевищило їх річну кількість 2022 р. Це сприяло зменшенню навантаження на вільне робоче місце з дев'яти у 2022 р. до двох осіб у середньому по Україні, а в окремих виник дефіцит робочої сили. Так, у Львівській області та Києві на одного претендента на робоче місце припадало дві вакансії²³. Незважаючи на певне поліпшення ситуації на ринку праці, зумовлене як зростанням кількості вакансій, так і зменшенням з різних причин звернень до ДСЗ, міжрегіональні диспропорції у можливостях зайнятості посилюються.

По-п'яте, погіршилися й раніше слабкі зв'язки між закладами професійної підготовки і суб'єктами підприємницької діяльності. В умовах війни бізнес втратив багато ресурсів і доходів, чимало підприємств просто намагаються вижити, тому нині бізнес виявляє обмежений інтерес до участі в системі підготовки кадрів, тим більше, що зменшилася потреба в робочій силі й зросла пропозиція на ринку праці. При цьому всі заклади системи професійної освіти так само намагаються вижити в ситуації значного скорочення студентського контингенту і фінансування, а отже, залучають абітурієнтів на ті спеціальності, на які є попит. Усі зміни в навчальному процесі внаслідок воєнних загроз не сприяють підвищенню якості професійної підготовки, тому відбулося ще більше посилення диспропорцій між попитом і пропозицією робочої сили за професійними групами й окремими професіями. Так, за січень — квітень 2023 р. перевищення кількості безробітних над числом вакансій становило: за професійною групою законодавців, керівників, менеджерів — 3,0 рази; за групою професіоналів — 1,8; за групою кваліфікованих робітників з інструментом — 1,1 разу. Водночас спостерігався дефіцит за рядом таких професій, як учителя середньої школи, лікарі, інженери, слюсарі, електрики та ін.²⁴

Згідно з результатами опитування Work.ua, війна в Україні вплинула на зайнятість українців шляхом зниження медіанної зарплати, скорочен-

²² Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — грудень 2022 року. *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 05.10.2023).

²³ Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості, січень — серпень 2023 року. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68> (дата звернення: 05.10.2023).

²⁴ Кількість вакансій та кількість зареєстрованих безробітних у професійному розрізі за січень — серпень 2023 року. *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/69> (дата звернення: 05.10.2023).

ня або закриття підприємств. З опитаних 20 тис. найманих працівників 30 % респондентів втратили роботу внаслідок війни, при цьому 19 % з них були скорочені або звільнені; в 11 % випадків компанії припинили існування²⁵. Працівники були змушені адаптуватися шляхом зміни місця роботи, професії і через професійне навчання. У період війни окремі сектори продемонстрували зростання, яке було найбільшим у ІТ-сфері, що спричинило потік світчерів, які вирішили перекваліфікуватись. ІТ-спеціальності найчастіше обирають працівники сфер обслуговування, освіти, фінансів і рітейлу. Це вказує на адаптацію вітчизняного ринку праці в професійно-кваліфікаційному плані шляхом навчання і перекваліфікації. Мало місце збільшення попиту на онлайн-навчання, про що свідчить активність на платформі Prometheus. За 2022 р. зафіксовано 1,2 млн реєстрацій на курси Prometheus, з них 500 тис. — нові зареєстровані слухачі. Загальна кількість користувачів сягнула 2,3 млн осіб. За рік платформа Prometheus разом з партнерами створила 55 нових курсів, запустила закриті навчання для десятків тисяч військових, а також запровадила стипендіальні програми для опанування затребуваних професій для 4000 українців, що постраждали від війни²⁶.

Проведений аналіз свідчить про посилення професійно-кваліфікаційних диспропорцій вітчизняного ринку праці в розрізі ВЕД і на регіональному рівні, що стало значним випробуванням як для робочої сили, так і для підприємницького сектору в цілому. Нині відбувається поступова адаптація до нових умов діяльності, однак залишаються значні ризики професійно-кваліфікаційних дисбалансів, які можуть перешкодити ефективному повоєнному відновленню й розвитку бізнесу.

ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ РИЗИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИХ УМОВАХ

Для повоєнного відновлення економіки України, її технологічної модернізації і структурної трансформації будуть потрібні багато висококваліфікованих робітників і спеціалістів з сучасними компетенціями. Фахівці у сфері зайнятості прогнозують велику потребу в робочій силі за такими спеціальностями: усі будівельні професії без винятку, інженери, техніки і технологи для відновлення й модернізації промислових підприємств; медичні працівники; працівники сфери освіти; ІТ-фахівці, пра-

---

²⁵ Як вплинула війна на ринок праці? *Prometheus*. Блог. 2023. 09 лют. URL: <https://prometheus.org.ua/blog/%d1%8f%d0%ba-%d0%b2%d0%bf%d0%bb%d0%b8%d0%bd%d1%83%d0%bb%d0%b0-%d0%b2%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d1%80%d0%b8%d0%bd%d0%be%d0%ba-%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96/>

²⁶ Там само.

цівники креативних сфер. Однак, унаслідок зменшення чисельності населення і значного руйнування системи професійної освіти, для багатьох підприємств буде складно залучити кадри необхідної кваліфікації.

Національний банк України здійснює регулярні опитування підприємств усіх основних сфер економіки щодо їх ділових очікувань на наступні 12 місяців і факторів впливу на діяльність. За його оцінкою, у II кварталі 2023 р. респонденти прогнозували стрімке зростання обсягів виробництва товарів і послуг в Україні в наступні 12 місяців. Отже, незважаючи на руйнування і виклики, уже нині, ще під час війни, відбувається відновлення економічної діяльності, що пов'язано передусім з потребами оборонного комплексу і відбудовою країни. Цьому сприятиме підтримка міжнародних партнерів, насамперед країн ЄС, США, Великої Британії, Норвегії, Японії, Канади та ін. На початку лютого 2024 р. Європейська комісія ухвалила Ukraine Facility — нову чотирирічну програму фінансування України на 50 млрд євро, яка має забезпечити швидке відновлення й розвиток української економіки, підтримку її стратегічних секторів, пришвидшити реформи і євроінтеграцію. Але для успішної реалізації цієї програми в першу чергу потрібні кваліфіковані кадри, брак яких, за оцінкою НБУ, може стати обмежувальним чинником, вплив якого, згідно з опитуванням, дедалі посилюватиметься (табл. 6).

У звіті з опитування за I і II квартали 2023 р. підкреслюється, що найбільше посилюється вплив фактора «брак кваліфікованих працівників», при-

Таблиця 6. Ділові очікування окремих груп підприємств України щодо дефіциту кваліфікованих кадрів, % до опитаних

Підприємства за ВЕД і розміром	IV квартал 2022 р.	I квартал 2023 р.	II квартал 2023 р.	Зміна (+, -)
Усі підприємства у тому числі за ВЕД:	13,8	19,4	24,5	+10,5
переробної промисловості	20,3	30,8	30,0	+9,7
будівництва	10,5	28,6	40,0	+29,5
за розміром:				
малі	11,1	18,5	21,6	+10,5
середні	12,8	17,9	23,9	+11,1
великі	17,7	22,2	28,0	+10,3

Джерело: розраховано і складено авторами за: Ділові очікування підприємств України. IV квартал 2022 року. *Національний банк України*. 2022. Вип. 4 (68). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2022-Q4.pdf?v=4; Ділові очікування підприємств України. I квартал 2023 року. *Національний банк України*. 2023. Вип. 1 (69). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q1.pdf?v=4; Ділові очікування підприємств України. 2 квартал 2023 року. *Національний банк України*. 2023. Вип. 2 (70). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2023-Q2.pdf

чому для підприємств практично всіх ВЕД і регіонів. Найсильніший тиск дефіциту кадрів очікують підприємства переробної промисловості й будівництва, великі підприємства; серед регіонів вищі очікування негативного впливу цього чинника спостерігалися в західних областях, проте і в Дніпропетровській, Полтавській та Харківській областях 25 % підприємств прогнозують нестачу кваліфікованої робочої сили. При цьому підкреслимо, що такі очікування підприємства мають в умовах війни, коли підприємницька діяльність лише потроху починає відновлюватися й нарощуватися. Згідно з оцінками НБУ, у 2023 р. бізнес очікував активнішого відновлення своєї діяльності, проте більшість підприємств не планували наймати додаткових працівників. Проте, навіть за таких планів, постануть проблеми з кадровим забезпеченням виробництва. Після завершення війни, на стадії повноцінної відбудови і модернізації економіки ця проблема буде значно гострішою і сформує значні ризики для реалізації програм відновлення. Великою є імовірність **виникнення ризиків професійно-кваліфікаційної незбалансованості кількісного і якісного характеру**.

По-перше, це кількісний дефіцит робочої сили для освоєння необхідних інвестицій повоєнної відбудови. Після закінчення війни для повоєнного відновлення української економіки будуть потрібні значні обсяги інвестицій і велика кількість висококваліфікованих робітників і спеціалістів. Фахівці називають різні суми на відновлення економіки — від 400 млрд до 750 млрд дол., з часовим проміжком їх освоєння в 10 років. За останньою оцінкою ООН, Світового банку, Європейської комісії і Уряду України, на повоєнне відновлення України потрібно 423 млрд дол.²⁷, отже більше 40 млрд дол. щороку. Освоєння таких інвестицій вимагатиме значно більшої кількості робочої сили, ніж має Україна.

У 2020 р. інвестиції в українську економіку становили близько 19 млрд дол., при цьому чисельність зайнятих у національній економіці налічувала 15,9 млн осіб. Сьогодні кількість робочої сили значно скоротилася, що, безумовно, ускладнюватиме щорічне освоєння 40 млрд дол. інвестицій — за існуючої продуктивності праці економіці потрібно буде у два рази більше робочої сили, або має зрости продуктивність праці — теж у два і більше разів, що малоімовірно. Усі плани і проєкти з відновлення й модернізації економіки України можуть виявитися нездійсненними через брак робочої сили.

По-друге, це дисбаланс між структурою і якістю професійної підготовки та вимогами виробництва, сформованими в системі професійної освіти компетенціями, які недостатньою мірою відповідають вимогам сучасних технологічних процесів, що використовуються нині або пла-

---

²⁷ Ukraine. Rapid Damage and Needs Assessment. February 2022 – February 2023. A. Himmelfarb (Ed.). The World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. Washington, DC. March 2023. 132 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

нуються використовуватись у сфері економічної діяльності в повоєнний період. Це унеможливить залучення достатньої кількості висококваліфікованих фахівців для вдосконалення управлінської, організаційної, виробничої, логістичної діяльності підприємств, упровадження нових технологій організації бізнесу, що, у свою чергу, стримуватиме темпи відновлення, модернізації і підвищення ефективності економіки.

По-третє, це дефіцит інженерно-технічних фахівців, зумовлений руйнуванням закладів професійної освіти, згоранням системи професійно-технічної освіти і зменшенням їх підготовки у ЗВО. Такий дефіцит, як показує попередній аналіз, існував і раніше, нині ж і в майбутньому він посилиться, що може стати вагомою перешкодою на шляху повоєнного відновлення країни. Без достатньої кількості інженерно-технічних спеціалістів будуть неможливими широка технологічна модернізація виробництва, диверсифікація і структурна трансформація, підвищення ефективності підприємницького сектору і конкурентоспроможності національної економіки.

По-четверте, це посилення дисбалансу у віковій структурі робочої сили в більшості сфер економічної діяльності. Існує загроза подальшого зростання чисельності робочої сили пенсійного і передпенсійного віку, зменшення частки молоді в структурі персоналу підприємств. Це обумовлено масовим виїздом дітей і підлітків за кордон, зниженням народжуваності й більшими втратами саме молодого покоління внаслідок війни. Посилення вікової диспропорції у складі персоналу підприємств може стати суттєвою перешкодою на шляху залучення іноземних інвестицій, передових технологій і модернізації підприємств.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ, СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І БІЗНЕСУ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Проведений аналіз виявив значні професійно-кваліфікаційні диспропорції і дисбаланси вітчизняного ринку праці як у розрізі ВЕД, так і в регіональному аспекті, які посилюються внаслідок війни і формують досить високі ризики для повоєнного відновлення і реконструкції України. Найбільшими ці ризики є для східних, північно-східних і південних регіонів України, де велись і тривають найбільш жорстокі бої, мають місце найзначніші руйнування і знелюднення територій. Тому вже сьогодні слід окреслити основні завдання для держави й бізнесу, реалізація яких буде спрямована на збереження, відтворення і залучення робочої сили і подолання професійних диспропорцій.

Завдання державної політики у сфері кадрового забезпечення економіки і подолання професійно-кваліфікаційних диспропорцій мають вирішувати такі проблеми і спрямовуватися на:

- максимальне збереження життя і здоров'я населення, розробку і впровадження комплексної системи захисту від воєнних ризиків і загроз;
  - розробку і впровадження активної демографічної і соціальної політики, спрямованої на підвищення рівня і якості життя населення України;
  - розбудову соціально-трудової сфери України на принципах концепцій гідної праці, соціального партнерства і соціальної відповідальності бізнесу;
  - розробку і реалізацію дієвої державної політики повернення зовнішніх мігрантів, які виїхали з України через війну;
  - розробку і реалізацію ефективної державної міграційної політики залучення робочої сили з інших країн;
  - відновлення і модернізацію системи професійно-технічної і вищої освіти для забезпечення якісної професійної підготовки молоді відповідно до потреб відновлення й модернізації економіки;
  - забезпечення суттєвого підвищення якості шкільної освіти і передусім розвиток STEM-освіти як пріоритетного завдання у справі технологічної модернізації;
  - розробку обґрунтованих прогнозів потреби в робочій силі для повоєнного відновлення в розрізі основних професій, удосконалення на їх основі державного замовлення на підготовку кадрів;
  - стимулювання відносин партнерства між закладами професійної освіти всіх рівнів і підприємствами у сфері підготовки кваліфікованої робочої сили відповідно до потреб повоєнної відбудови економіки.
- Завданнями системи професійної освіти у сфері формування відповідного потребам повоєнної економіки кадрового потенціалу визначено такі:
- гнучке реагування на потреби ринку праці, динамічна зміна й актуалізація напрямів підготовки і спеціальностей;
  - налагодження постійних контактів із споживачами підготовлених кадрів — роботодавцями, їх залучення до активної співпраці з удосконалення системи професійної підготовки;
  - підвищення гнучкості й варіативності навчального процесу, використання різноманітних форм, методів і строків навчання з переважною орієнтацією на запити економіки та індивідуальні потреби споживачів кваліфікованих кадрів;
  - підвищення якості підготовки кадрів шляхом упровадження інноваційних методів навчання, цифрових технологій, дотримання сучасних освітніх стандартів і об'єктивного контролю засвоєння знань;
  - посилення збалансованості й зв'язку між теоретичною і практичною підготовкою для формування сучасних компетенцій, ширше впровадження дуальної освіти;
  - забезпечення розвитку теоретичних і професійних знань, педагогічної майстерності й наукової діяльності викладацького і професорсько-педагогічного складу професійно-технічних закладів і ЗВО для забезпечення високої якості професійного навчання.

Завдання бізнесу у сфері кадрового забезпечення підприємницької діяльності полягають у такому:

- усвідомлення власної причетності й відповідальності за формування якісного кадрового складу підприємства;
- упровадження і дотримання принципів гідної праці, особливо щодо заробітної плати і трудових прав працівників;
- упровадження на підприємствах сучасних методів і практик менеджменту персоналу, орієнтованого на розвиток людського капіталу;
- партнерство з навчальними закладами системи професійно-технічної і вищої освіти у сфері підготовки кадрів, зокрема формування освітніх стандартів професійної підготовки;
- участь у розробці освітніх програм і планів з професійної підготовки і в організації практичного навчання, реалізації програми дуальної освіти;
- участь у технічній модернізації навчальної бази всієї системи освіти, особливо професійно-технічних навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У довоєнний період на ринку праці України спостерігалися професійно-кваліфікаційні диспропорції, які мали місце: 1) на регіональному рівні — проявлялись у значному варіюванні та динаміці чисельності робочої сили по регіонах; у диспропорціях освітнього рівня робочої сили регіонів; у дисбалансі можливостей зайнятості; 2) між попитом на робочу силу та її пропозицією у професійно-кваліфікаційному розрізі — мали місце надмірна кількість фахівців з вищою освітою і брак працівників робітничих професій; існували диспропорції між кількістю працівників з технічними і нетехнічними спеціальностями; спостерігався значний дефіцит кадрів для соціальної сфери; посилилися вікові диспропорції кадрового складу підприємств; 3) у формуванні цифрових навичок працівників підприємств за видами економічної діяльності — частка підприємств, що проводили навчання персоналу в ІКТ-сфері, відрізнялася за видами економічної діяльності у три-чотири рази.

Війна ще більше посилила наявні й спричинила нові диспропорції: масштабна внутрішня і зовнішня міграція негативно позначилася на балансі між попитом і пропозицією робочої сили на локальних ринках праці; поглибилася розбіжність між кількістю вакансій і числом претендентів на робочі місця в усіх ВЕД; виникли значні відмінності в можливостях зайнятості й профнавчання в регіонах залежно від їх розташування відносно зони бойових дій; погіршилися і до того слабкі зв'язки між закладами професійно-технічної і вищої освіти та суб'єктами підприємництва.

Професійні диспропорції формують ризики кадрового забезпечення повоєнного відновлення і структурної трансформації підприємницького сектору економіки України: дефіцит робочої сили унеможливорює

освоєння необхідних інвестицій для відновлення й розвитку; труднощі із залученням достатньої кількості висококваліфікованих фахівців будуть перешкодою для вдосконалення управлінської, організаційної, виробничої, логістичної діяльності підприємств, упровадження нових моделей організації бізнесу; дефіцит інженерно-технічних фахівців створить ризики для широкої технічної модернізації виробництва на інноваційній основі; вікові диспропорції структури робочої сили перешкоджатимуть залученню іноземних інвестицій, передових технологій і модернізації підприємств.

Розв'язання окреслених проблем потребує якнайшвидшого, не очікуючи закінчення війни, запровадження системних рішень на державному рівні в напрямі в першу чергу максимального збереження життя і здоров'я населення, розроблення і реалізації комплексної системи захисту від воєнних ризиків і загроз, формування дієвих державних політик (демографічної, соціальної, міграційної, освітньої, промислової, інноваційної), створення ефективних програм підготовки і перепідготовки кадрів у тісній співпраці з бізнесом, що дасть змогу створити сприятливі умови для структурної трансформації підприємницького сектору й відновлення економіки України в сучасних і повоєнних умовах.

Статтю підготовлено в рамках виконання науково-дослідного проекту НАН України «Механізми структурної трансформації підприємницького сектору України на засадах резильєнтного розвитку економіки» (№ державної реєстрації 0123U100206).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Bosma, N., Contentm, J., Sandersm, M., Stamm, E. (2018). Institutions, entrepreneurship, and economic growth in Europe. *Small Bus Econ.* Vol. 51. P. 483—499. <https://doi.org/10.1007/s11187-018-0012-x>
- Galindo, M.-Á., Méndez, M. (2014). Entrepreneurship, economic growth, and innovation: Are feedback effects at work? *Journal of Business Research.* Vol. 67(5). P. 825—829. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2013.11.052>
- Lee, S. (2023). Entrepreneurship for all? The rise of a global “entrepreneurship for development” agenda, 1950—2021. *World Development.* Vol. 166, 106226. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106226>
- Шаповалов, В. (2016). Теоретичне дослідження категорій ринку праці. *Економіка і суспільство.* № 5. С. 122—125. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/21.pdf
- Колот, А., Герасименко, О., Шевченко, А. (2023). Нові виклики для теорії та практики людського капіталу в умовах становлення «Індустрії 4.0»: компетентнісний аспект. *Економіка та суспільство,* (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-8>
- Близнюк, В., Юрик, Я. (2019). Освітньо-кваліфікаційні диспропорції регіонального ринку праці України. *Економіка і прогнозування.* № 2. С. 101—119. <https://doi.org/10.15407/econforecast2019.02.099>

- Аксьонова, І. (2021). Структурно-динамічний аналіз ринку праці України: виклики сьогодення. *Економіка та суспільство*, (25). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-20>
- Близнюк, В., Яценко, Л. (2023). Проблеми розбалансованості ринку праці України. *Таврійський науковий вісник. Сер.: Економіка*, (16), 215–221. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.28>
- Новікова, О., Шамілева, Л., Хандій, О. (2023). Оцінювання розбалансованості трудової сфери в умовах воєнного стану і можливості її подолання. *Економіка України*. 66. 2(735). 17–54. <https://doi.org/10.15407/econo-myukr.2023.02.017>
- Васильців, Т., Левицька, О., Рудковський, О. (2022). Структурні диспропорції й дисбаланси ринку праці областей карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*, (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>

Надійшла 06.10.2023

Прорецензована 25.10.2023

Доопрацьована 10.11.2023

Підписана до друку 20.11.2023

REFERENCES

- Bosma, N., Content, J., Sanders, M., Stam, E. (2018). Institutions, entrepreneurship, and economic growth in Europe. *Small Bus. Econ.* Vol. 51. P. 483-499. <https://doi.org/10.1007/s11187-018-0012-x>
- Galindo, M.-Á., Méndez, M. (2014). Entrepreneurship, economic growth, and innovation: Are feedback effects at work? *Journal of Business Research*. Vol. 67(5). P. 825-829. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2013.11.052>
- Lee, S. (2023). Entrepreneurship for all? The rise of a global “entrepreneurship for development” agenda, 1950–2021. *World Development*. Vol. 166, 106226. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106226>
- Shapovalov, V. (2016). Theoretical research of the labor market's categories. *Economy and Society*. No. 5. P. 122-125. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/21.pdf [in Ukrainian].
- Kolot, A., Herasymenko, O., Shevchenko, A. (2023). New challenges for theory and practice of human capital in the context of the emergence of “Industry 4.0”: competence aspect. *Economy and Society*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-8> [in Ukrainian].
- Blyzniuk, V., Yuryk, Ya. (2019). Educational and qualification disproportions of Ukraine's regional labor market. *Economy and forecasting*. No. 2. P. 101-119. <https://doi.org/10.15407/econforecast2019.02.099> [in Ukrainian].
- Aksonova, I. (2021). Structural and dynamic analysis of the labor market of Ukraine: challenges of modernity. *Economy and Society*, (25). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-20> [in Ukrainian].
- Blyzniuk, V., Yatsenko, L. (2023). Problems of the imbalance of the labor market of Ukraine. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, (16), 215-221. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.28> [in Ukrainian].
- Novikova, O., Shamileva, L., Khandii, O. (2023). Assessment of imbalance in the labor sphere under the conditions of martial law and the possibilities to overcome it.

Economy of Ukraine. 66. 2(735). 17-54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.02.017> [in Ukrainian].

Vasylytsiv, T., Levytska, O., Rudkovsky, O. (2022). Structural disproportions and imbalances in the labor market of oblasts of the Carpathian region of Ukraine in the conditions of war: trends, threats, orientations for stabilization policy and use of opportunities. *Economy and Society*, (37). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37> [in Ukrainian].

Received on October 6, 2023

Reviewed on October 25, 2023

Revised on November 10, 2023

Signed for printing on November 20, 2023

Valentyna Antoniuk, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Chief Research Fellow of the Department
of Regulatory Policy and Entrepreneurial Development
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine
2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

Iryna Pidorycheva, Dr. Sci. (Econ.),
Head of the Department of Innovative
Investment-driven Development of the Industry
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine
2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

Viacheslav Liashenko, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Head of the Department of Regulatory Policy and Entrepreneurial Development
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine
2, Marii Kapnist St., Kyiv, 03057, Ukraine

PROFESSIONAL AND QUALIFICATION DISPROPORTIONS IN THE LABOR MARKET AS AN OBSTACLE TO THE STRUCTURAL TRANSFORMATION OF UKRAINE'S ENTREPRENEURIAL SECTOR IN CURRENT AND POST-WAR CONDITIONS

The analysis of economy's human resources revealed a number of professional and qualification disproportions and imbalances that pose threats to the structural transformation of the entrepreneurial sector and the recovery of Ukraine's economy in current and post-war conditions. In the pre-war period, they manifested themselves in: significant variations in the number and dynamics of the workforce by region; disproportions in the educational level of employees between regions; differences in employment opportunities; imbalance between the demand for workforce and its supply in terms of qualification (excessive number of specialists with higher education and shortage of workers in manual labor professions); imbalance between the number of specialists with technical and non-technical specialties; significant shortage of social sphere personnel; age disparities in enterprise staff; gaps in the formation of enterprise staff's digital skills. The war intensified the existing disproportions and caused new ones: the imbalance between demand and supply of workforce on local labor markets deepened; the discrepancy between the number of vacancies and that of job applicants in all fields of economic activity increased significantly; considerable differences in the opportunities for employment and vocational training emerged between regions depending on their location in rela-

tion to the war zone; the already weak ties between vocational-technical and higher education institutions and entrepreneurial entities deteriorated.

Professional disproportions create staffing risks to the post-war recovery and structural transformation of the entrepreneurial sector of Ukrainian economy: the shortage of highly qualified specialists will be an obstacle to the utilization of investments, improvement of managerial, organizational, production, logistics activities of enterprises, introduction of new business organization models; the shortage of engineering and technical specialists will create a risk to broad technical modernization of production on an innovative basis; age disparities in workforce structure will hinder the attraction of foreign investments, advanced technologies and modernization of enterprises. Based on research findings, the tasks of the state, vocational education system and business in the field of human resources policy for the economy and overcoming professional and qualification disproportions are outlined.

Keywords: *labor market; workforce; vocational training; entrepreneurial sector; structural transformation; imbalance; disproportions; threats of war.*